Душан Р. Стефановић[1]
Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет

УДК 811.163.41’373.232.1-055.2(497.115)
https://doi.org/10.46630/ish.12.2026.31

КА СЕМАНТИЧКОЈ ТИПОЛОГИЈИ ЖЕНСКИХ ЛИЧНИХ НАДИМАКА СА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Предмет овог рада јесте приказ личних надимака жена са Косова и Метохије. Грађа за рад, на основу које су формиране семантичке групе, ексцерпирана је из *Речника личних надимака Срба са Косова и Метохије* Г. Јашовића, М. Дејановић и Д. Стефановића. У тренутку комплексних друштвено-политичких и историјских прилика на Косову и Метохији, оваквим радом и језичком анализом грађе досад ретко обрађиване ономастичке категорије, даје се слика статуса жене и њеног положаја у мултиетничкој средини, те њене позиције у контексту породичног и друштвеног миљеа.

Кључне речи: ономастика, антропонимија, женски лични надимци, *Речник личних надимака Срба са Косова и Метохије*.

1. Увод

Иако је, према инструкцијама Павла Ивића, а по оснивању Одбора за ономастику, простор Косова и Метохије последњих деценија XX века био приоритет у ономастичким истраживањима ипак се, сагледавањем ономастичке литературе и стања на терену, изазваног различитим друштвено-политичким и економским ситуацијама[2], може рећи да се потреба за пописивањем и анализом ономастичке грађе јавља и данас. С тим у вези, важно је истаћи да је у последње време, а под тим подразумевамо период од почетка XXI века до данас, објављено неколико важних ономастичких студија и речничких публикација. Последњи у низу, објављен у издању Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, јесте *Речник личних надимака Срба са Косова и Метохије*[3] (2023) Г. Јашовића, М. Дејановић и Д. Стефановића. Поменути речник доноси нешто више од 8.000 личних надимака забележених у 400 села широм

[1] dusan93esn@gmail.com; dusan.stefanovic@pr.ac.rs

[2] У претходном периоду, простор Косова и Метохије заправо је „оквир различитих турбулентних друштвено-политичких и безбедносних криза, временом трансформисаних од отворених етничких сукоба, преко сукоба ниског интензитета, до тренутног/привидног стања мира” (Миловановић и Терзић, 2025: 215).

[3] Надаље: *Речник*.

Косова и Метохије, како раније објављених у различитим публикацијама тако и прикупљених на терену у периоду од 2014. до 2023. године.[4]

Овај рад представља прилог семантичкој анализи женских личних надимака са Косова и Метохије. Треба нагласити да је корпус поменутих надимачких имена невелики. Укупно је објављено њих око 300, што износи свега 3,75% од укупног броја регистрованих надимака. Основни разлози за анализу јесу приметно мања заступљеност женских личних надимака у грађи, али и присуство различитих језичких и културних образаца који сведоче о женској друштвеној улози и њиховом културном прожимању у селима широм Косова и Метохије.

Прикупљање личних надимака на Косову и Метохији показало се као јако сложен и вишеслојан процес, оптерећен специфичним друштвеним, политичким и културним околностима. Иако лични надимци чине важан сегмент унутрашње комуникације једне заједнице, приступ поузданом материјалу са терена често је ограничен неповерењем информатора, њиховим страхом од погрешне интерпретације или злоупотребе прикупљених података. Због надасве осетљивих међуетничких односа, миграционих кретања (и унутар микро простора) и промена у структури становништва, на терену се мора пажљиво и темељно градити однос са информаторима. Лични надимци су јако осетљива ономастичка категорија јер обично подразумевају личну и(ли) колективну идентификацију са особом која се именује и дуго се памте у нашем народу. Њихова употреба условљена је сложеном мрежом социјалних односа, често и хијерархијом унутар породице, али и механизмима укључивања или искључивања појединца из шире заједнице. Управо због тога се јако тешко долази до поузданих података. Потешкоће се јављају и „јер је записивач најчешће неко кога информатори не познају, па је доза неповерљивости присутна још на самом почетку обављања ових послова. Осим тога, жене, углавном, удајом мењају средину у којој су рођене, па обично прикривају свој надимак који носе од куће, из села из којег долазе. Такође, људи у руралним срединама ретко и да желе уопште да говоре о томе. Такву врсту разговора информатори сматрају нечасним послом" (Јашовић, 2016: 92). На терену се овај аспект осетљивости манифестује као једно од кључних методолошких ограничења. Истраживачи који прикупљају грађу у сеоским срединама широм Косова и Метохије сусрећу се са проблемом „навођења" информаторâ да уопште изговоре неки женски надимак. Томе сведочи и наше искуство, чије је присуство на терену често изазивало ограничења овог типа. Наиме, током прикупљања грађе за израду *Речника*, у више наврата дешавало се да на праг дома изађе жена, али разговор са њом често није (ни) могао бити настављен или остварен уколико се у њеном присуству није налазио мушки (и старији) члан породице. Ова пракса по-

[4] О важности поменутог речника видети Стефановић, 2024 и Стефановић и Јашовић, 2025, и тамо наведену литературу.

нављала се и у оним моментима када су домаћини били упознати са циљем истраживања, па чак и када је однос поверења претходно био успостављен. Сходно томе, може се извести закључак о релативно неповољном положају жена у традиционалним/патријархалним срединама, али и о ограничености њихове даље јавне и комуникацијске видљивости, што, у вези са нашим предметом истраживања, даље доводи до тога да жене ређе уопште и примају надимке. Уосталом, не смемо ни са задршком и по страни оставити то да су „етнички конфликт и његове дуготрајне последице оставили дубок траг на свакодневицу жена у Косовској Митровици (и на Косову и Метохији – прим. аут.), упркос томе што оне нису биле директно укључене у ратне сукобе" (Миловановић и Терзић, 2025: 215–216).

2. Претходна истраживања женских личних надимака у србистици

Један од принципа којим су се лингвисти или србисти у ономастичким истраживањима руководили приликом речничког уобличавања грађе јесте системско издвајање мушких од женских личних надимака. Захваљујући томе, јасно се да видети удео женских личних надимака у ономастичком систему одређеног предела (видети нпр. Ћупић, 1996; Џоговић, 1996; Жугић, 2002; Букумирић, 2015 итд.). У последње време, а под тиме подразумевамо деценију и по уназад, ономастичари приступају, поред речничког уобличавања грађе, и њеној анализи. Тако Г. Јашовић (2009: 26) од укупно 370 личних надимака у Угљару код Косова Поља бележи свега 50 женских и закључује да је женске личне надимке изразито тешко бележити на терену, а да у прилог томе говори веома мали број забележених надимака. У грађи из централног Косова, М. Букумирић (2015: 286–288) као најфреквентнију, када је реч о мотивацији женских личних надимака, издваја особину носиоца. М. Петровић-Савић, износећи ономастичку грађу из пунктова Бела Црква и Мојковић, истиче да „у неслужбеној комуникацији жене ређе од мушкараца добијају личне надимке, а и када их добију, у већини случајева мотивисани су надимком мужа, оца и у ретким случајевима брата" (Петровић-Савић, 2016: 64). Од укупно нешто мање од 300 личних надимака, Петровић-Савић бележи свега педесетак женских. Примера ради, у истраживању личних надимака ученика Пожаревачке гимназије (Јовановић, 2018), јасно је да је двоструко мање забележено женских од мушких и да је једна од фреквентнијих семантичких група заправо група личних надимака мотивисаних презименом, и то најчешће са мушким антропонимом у основи. У селу Доња Сабанта код Крагујевца, на микро простору, М. Обрадовић (2022: 205) не бележи надимке којима се именују женске особе. У истраживању реализованом у Доњем Љубешу код Алексинца, Д. Стефановић (2022: 54) доноси

укупно 160 личних надимака, од чега се 139 односи на особе мушког пола док се свега 21 надимак односи на особе женског пола. С. Савић (2024: 35) наводи да се данас посебно ретко говори о женским личним надимцима, те доноси из Гаџиног Хана свега 31 женски лични надимак, што представља 13,48% од укупно забележене грађе.

3. Семантичка анализа женских личних надимака са Косова и Метохије

На основу грађе ексцерпиране из *Речника* добили смо петнаест обимних семантичких група из којих би се могле издвојити и неке подгрупе. Приликом класификације полазило се од доминантних семантичких обележја уочених у грађи, што је омогућило систематичан и прегледан увид у анализирани корпус. Иако ексцерпирана грађа пружа знатно ширу слику, услед ограничености обима рада није било могуће укључити све женске личне надимке забележене у *Речнику*, па ни приказати све семантичке групе, већ смо се одлучили да посветимо посебну пажњу најобимнијима. Из тог разлога у анализу су и уврштени само они примери који се могу сматрати репрезентима за поједине семантичке групе, односно они који на најјаснији начин илуструју основне значењске карактеристике посматраних надимака.

Као једна од семантичких група са највише забележених примера издваја се група *Женски лични надимци мотивисани презименом*. Ови надимци жена нису надевени нити добијени према њеним индивидуалним особинама, већ искључиво према њеној породичној припадности. Тиме се недвосмислено показује традиционално/патријархално уређење заједнице. У оваквим моделима жена се именује посредно кроз мушког члана породице (оца или супруга, односно њихових презимена), а њен идентитет остаје у другом плану. То такође сведочи о ограниченом простору за њену индивидуалну идентификацију. Семантика ових надимака односи се на социјално позиционирање и тако се залази у домен лингвокултурологије. Неки од ексцерпираних женских личних надимака мотивисаних презименом јесу: *Аврамка* (< *Аврамовић*), *Бакић* (< *Бакић*), *Ђекна* (< *Ђекић*), *Комадара* (< *Комад*), *Огњановка* (< *Огњановић*), *Поповка* (< *Поповић*), *Радулка* (< *Радуловић*), *Тасићка* (< *Тасић*), *Томка* (< *Томић*) итд.

Посебно и врло важно место у систему ономастике на Косову и Метохији заузимају женски лични надимци мотивисани личним именом / надимком мушке особе. У овој и првој семантичкој групи, као доминанта, показује се припадност жене одређеном мушкарцу. За разлику од личних надимака мотивисаних презименом, који указују на шире породично порекло, овде долази до конкретизације односа и везивања за мушког члана породице који на неки начин ужива социјалну препознатљивост у заједници. Дакле,

у примерима овог типа такође се не истиче индивидуална идентификација жене већ искључиво њено повезивање са конкретним мушкарцем, „главом куће"/ домаћином, друштвено релевантним, што даље доводи до тога да се „утицај традиционалистичких норми у српском друштву на северу Косова и Метохије (али и на простору читаве покрајине – прим. аут.) доминантно манифестује у 21. веку" (Марјановић, 2024: 1126; видети и Сикимић, 2005: 92; Иванов, 2009: 162–163; Zlatanović, 2011; Марковић Савић, 2013: 333; Златановић, 2018). Тако надевање личних надимака женама овог типа експлицитно показује и потврђује јасно изражен патријархални модел заједнице према којем се идентитет жене гради и препознаје према мушкарцу. Сходно томе, социјална позиција жене бива условљена њеним породичним статусом. Женски лични надимци овог типа су: *Анђелкова*, *Бачкова*, *Буџина*, *Вампирова*, *Жуљкова Слађа*, *Зорка Мирчетова*, *Јовка*, *Каша*, *Кокотанова Зора*, *Љиља Певцова*, *Нена Муљина*, *Орда* итд.[5]

Једна од семантичких група са највише забележених примера је семантичка група *Женски лични надимци мотивисани физичким изгледом*. Надимци који припадају овој семантичкој групи имају мотивацију засновану на уочљивим спољашњим обележјима носилаца (попут висине, телесне конституције, боје косе итд.), уосталом „физички изглед јесте оно што се прво примети код појединца, те је тако мотивација надимака физичким изгледом појединца сасвим разумљива" (Стефановић, 2022: 53). Надимци овог типа настају најчешће као резултат непосредне перцепције и имају изразито дескриптивну функцију, те тако одражавају начин на који појединац бива доживљен унутар одређене заједнице. Њихова учесталост у корпусу указује на значај физичког изгледа као једног од доминантних фактора у процесу именовања. Репрезентативни надимци из анализираног корпуса који припадају овој семантичкој групи су: *Белка*, *Буљка*, *Буџка*, *Зекна*, *Локница*, *Ока*, *Пљоч'ка*, *Ситна*, *Ћопка*, *Фигура*, *Чакља* итд.

Како наводи М. Букумирић, лични надимци мотивисани пореклом или каквим етником или етнонимом означавају „народност, порекло или неку особину карактеристичну за одређену етничку заједницу или личност" (2015: 274). Они лични надимци који припадају овој семантичкој групи као примарни мотив имају порекло жене које се у традиционалној заједници / патријархалној средини сматра важним елементом њене социјалне идентификације. Уз то, лични надимци овог типа указују на „порекло појединца, реферишући на податак одакле се именовани доселио, где је рођен или где је радио" (Савић, 2022: 40). Женски лични надимци могу издвајати јединку из групе као ону која припада истом простору, али служе и као траг миграционих процеса и историјских кретања на Косову и Метохији. Жена се често, након удаје, одласком у нову средину именује према месту из ког

[5] У грађи којом располажемо приметно је неколико начина творбе женских личних надимака, али ће више речи о творбеним обрасцима бити у неком будућем истраживању.

потиче, те тако и након промене куће чува породичну припадност. Међутим, грађа којом располажемо показује да често долази и до *секундарне номинације*, када се жени додељује нов надимак мотивисан називом места у које се удала. Тиме жена добија нови социјални контекст. Свакако, оваквим видом именовања чува се колективно памћење о кретању, пореклу, али и начину уклапања у заједницу. Чињеница да се женама надевају надимци према месту у ком се удала додатно потврђује патријархални модел живљења на Косову и Метохији. Неки од женских личних надимака из наше грађе су: *Адановка*, *Божовка*, *Будрижанка*, *Бушанка*, *Грезимка*, *Далматинка*, *Дул'анка / Дул'ка*, *Зебинка*, *Косовка*, *Одовка*, *Пасјанка* итд.

Забележени су још и женски лични надимци мотивисани зоонимима (*Ака*, *Анаконда*, *Жаба*, *Зајка* и др.), женски лични надимци мотивисани именима, презименима или надимцима јавних личности (*Брена*, *Индира*, *Паја*, *Тања Савић*, *Ћана* и др.), женски лични надимци мотивисани занимањем (*Баљка*, *Биља фризерка*[6], *Даздарка*, *Фризерка*, *Шнајдерка* и др.), женски лични надимци мотивисани понашањем у друштву (*Бомбоњера*, *Бука*, *Бунда*, *Вашљивка*, *Вашљивче* и др.), женски лични надимци мотивисани именима фиктивних ликова (*Зевс*, *Олива*, *Памела*, *Штрумпфета* и др.), женски лични надимци мотивисани карактерном особином (*Аждаја*, *Алапача*, *Вештица*, *Пис* и др.), наслеђени женски лични надимци (*Века*, *Велика*, *Кашорка*, *Џема* и др.), женски лични надимци мотивисани говорном маном (*Бења*, *Бобица*, *Жвакла*, *Фрска* и др.), женски лични надимци мотивисани породичним статусом (*Макаца*, *Удовица* и др.), женски лични надимци мотивисани фитонимима (*Шептелија* и др.), женски лични надимци нејасне мотивације (*Беја*, *Бока кока*, *Вава*, *Зеза*, *Чадка*, *Чеврат* и др.)

Овом приликом желимо се још посебно дотаћи и семантичке групе коју чине женски лични надимци нејасне мотивације, а у коју смо сврстали оне личне надимке чије порекло / значење није било могуће утврдити на терену или за које није било поузданих информација у литератури која је коришћена приликом израде *Речника*. Ова семантичка група има значајну методолошку вредност, будући да указује на ограничења која постоје у теренском раду и показује значајну улогу информатора као посредника између језичке чињенице са терена и њене научне интерпретације. Зато је методолошки оправдано и важно током теренских истраживања прикупљати и бележити личне надимке чија мотивација није увек у потпуности јасна, будући да су и они саставни део ономастичког система. Њихово укључивање у корпус омогућава целовитији увид у структуру и обим анализиране грађе. Наравно, свакој даљој анализи надимака из ове семантичке групе треба приступити с опрезом.

[6] На терену се показало да су често у употреби облици који се састоје од личног имена и апелатива који означава занимање. Носиоци оваквог типа именовања у селима широм Косова и Метохије идентификују се искључиво путем ових сложених структура.

4. Закључак

На основу анализе ексцерпиране грађе из *Речника*, долазимо до закључка да лични надимци жена имају и те како социолингвистички идентитет и да на тај начин постају маркери етничке припадности или културне интеграције. Надимци жена одражавају динамику идентитета кроз типове именовања, функционишу као симбол интеграције или диференцијације, могу бити показатељ међукултурног дијалога, а свакако представљају важан сегмент нематеријалне културне баштине и значајан слој лексике једног језика. Ово истраживање показује да женски лични надимци у српским селима на Косову и Метохији често одражавају дубоко укорењене патријархалне обрасце. Идентификација једне жене уобичајено се одређује преко мушкарца, односно везује се за мушку фигуру из породице (мужа или оца).

Литература

Букумирић, 2015: М. Букумирић, *Ономастика централног Косова*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Жугић, 2002: Р. Жугић, Лични надимци у околини Лебана и Лесковца. Београд: *Ономатолошки прилози*, XV, 201–214.

Златановић, 2018: С. Златановић, *Етничка идентификација на послератном подручју: српска заједница југоисточног Косова*. Београд: Етнографски институт САНУ.

Иванов, 2009: Ј. Иванов, Профил родних односа на Косову и Метохији: између „пожељног" и стварног. Ниш: *Годишњак за социологију*, V, 155–169.

Јашовић, 2009: Г. Јашовић, Лични надимци у Угљару код Косова Поља. Косовска Митровица: *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XXXIX, 25–40.

Јашовић, 2016: Г. Јашовић, *Ономастика подјухорског села Својнова*. Својново · Косовска Митровица: Удружење за културу и уметност „Логос" · Филозофски факултет.

Јашовић и др., 2023: Г. Јашовић, М. Дејановић, Д. Стефановић, *Речник личних надимака Срба са Косова и Метохије*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Јовановић, 2018: С. Јовановић, Лични надимци ученика Пожаревачке гимназије, у: *Милорад Ђорац – педагог и научни радник*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 113–129.

Марјановић, 2024: М. Марјановић, Традиционалистичко-идентитетски образац у наслеђивању код Срба на северу Косова и Метохије. Београд: *Социолошки преглед*, LVIII–4, 1114–1143. https://doi.org/10.5937/socpreg58-55080

Марковић Савић, 2013: О. Марковић Савић, Радни статус жена са северног Косова и Метохије. Косовска Митровица: *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XLIII–2, 321–338.

Миловановић и Терзић, 2025: И. Миловановић и А. Терзић, Свакодневица жена у подељеном граду: пример Бошњакиња у Косовској Митровици. Београд: *Гласник Етнографског института САНУ*, LXXXIII–2, 213–238. https://doi.org/10.2298/GEI2502213M

Обрадовић, 2022: М. Обрадовић, Из ономастике села Доња Сабанта код Крагујевца. Крагујевац: *Липар*, 80, 201–214. https://doi.org/10.46793/LIPAR80.201O

Петровић-Савић, 2016: М. Петровић-Савић, Из ономастике Рађевине. Лични надимци два рађевска села: семантика и мотивација. Бања Лука: *Филолог*, VII–13, 58–74.

Савић, 2024: С. Савић, Лични надимци заплањске варошице Гаџин Хан. Косовска Митровица: *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, LIV–1, 33–51. https://doi.org/10.5937/zrffp54-44225

Сикимић, 2005: Б. Сикимић: Енклава Прилужје: конструкција локалног идентитета, у: *Живот у енклави*. Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Крагујевцу, 89–128.

Стефановић, 2022: Д. Стефановић, Лични надимци у Доњем Љубешу код Алексинца. Косовска Митровица: *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, LII–2, 47–59. https://doi.org/10.5937/zrffp52-32187

Стефановић, 2024: Д. Стефановић, *Речник личних надимака Срба са Косова и Метохије* као први речник личних надимака у србистици, у: *Лексикографски сусрети 1: Модерни речници у функцији просечнога корисника: стари проблеми, савремени правци и нови изазови*. Београд: Филолошки факултет, 253–259. https://doi.org/10.18485/lexicog_meet.2024.1.ch21

Стефановић и Јашовић, 2025: Д. Стефановић и Г. Јашовић, Прилог проучавању ономастике Косова и Метохије на примеру израде *Речника личних надимака Срба са Косова и Метохије*, у: *Историја, култура, идентитет*, св. 2. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 231–241.

Ћупић, 1996: Ж. Ћупић, Антропонимија Бјелопавлића. Београд: *Ономатолошки прилози*, XII, 367–416.

Џоговић, 1996: А. Џоговић, Ономастика Горе. Београд: *Ономатолошки прилози*, XII, 33–366.

Zlatanović, 2011: S. Zlatanović, Family in the Post-War Context: The Serbian Community of Southeast Kosovo. Münster: *Ethnologia Balcanica*, 15, 227–250.

Душан Р. Стефанович

К СЕМАНТИЧЕСКОЙ ТИПОЛОГИИ ЖЕНСКИХ ЛИЧНЫХ ПРОЗВИЩ В КОСОВО И МЕТОХИИ

Предметом данной статьи является семантическое представление личных прозвищ женщин из определённой (многоэтнической) среды. Материалом для анализа, на основе которого были сформированы семантические группы, послужил *Словарь личных прозвищ сербов Косово и Метохии* авторов Голуба Яшовича, Милицы Деянович и Душана Стефановича. В условиях сложной социально-политической и исторической обстановки в Косово и Метохии данное исследование и лингвистический анализ материала, посвящённого до сих пор редко изучаемой ономастической категории, позволяют получить представление о статусе женщин и их положении в многоэтнической среде, а также об их положении в контексте семьи и социальной среды.

Ключевые слова: ономастика, антропонимия, женские личные прозвища, *Словарь личных прозвищ сербов Косово и Метохии*.